

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻ

Ոչ մի կասկած չկայ, Մատեանի մէջ Աստուծոյ նկատմամբ արտայայտուած տնի զգացմունքը, ինչպէս նաև փրկութեան հասնելու ճանապարհին ապրած երկուսութիւնը իւրայայտուկ կերպով արտացոլում են ժամանակի պատմական ու հասարակական իրադրութիւնը:

Պարզ է որ դրա ապացոյցն այն է, որ Նարեկացին շատ դէպքում էլ իր հոգեկան նահանգապետութիւնը արտայայտում է շատ բացայայտ ձևով՝ ուղղակի իրական կեանքի հանգամանքների մէջ պատկերելով իրեն:

Թե զինուոր եմ ջեանում՝ սպասում եմ մահուան:

Թե պաշտօնաւոր՝ խոսութեամբ:

Թե գրագիր՝ կորստեան մութեան,

Թե կրօնաւոր՝ անեծքի ...

Թե բարձրացած մի ձեռք՝ կը կորսնան,

Թե խոսուիլակ փոքրիկ՝ կը մարսեմ,

Թե լսեմ քնիւն մի քերել՝ կ'ընդոսնեմ,

Թե կեցուխովս նրաւոր սասնամ՝ կը դողամ:

(Բաճ Ե.Գ., Գ)

Եթէ անգամ մը խնճոյքի հրաւիրուելը Նարեկացուն (քանատեղծին) տանջալից վիճակի մէջ է դնում, այնչափ, որ ամէն տեղ նա հանդէպ իր անձին որ է վտանգ է սպասում:

Նարեկացու պոէմում շատ անգամներ է մէկը միւսից ծանր ճիգով նշանակում յիշատակութիւնից չի կարելի բանաստեղծի վերաբերեալ կենսապրակտիկ եղանակացութիւնների յանգել, զանազան ծանր յանցանքներ ասես, որ նա ուղղակիօրէն չի վերաբերում իրեն, նոյն ժամանակ այդ պատկերները ճշգրտօրէն արտացոլում են ֆեոդալական իրականութեան բոլոր բացասական կողմերը, դրանց նկատմամբ Նարեկացու քննադատական - ժխտական կողմերը և վերաբերմունքը, որը կեղեքուող աշխատանքային զանգուածների, նամանակագրի քիչ զգացիական արամադրութիւն-

ների արտայայտութիւնն էր: Նախախորհուրդ ստերի և չարախօս բերանների գործած մեղանշանային յանցանքների թուում շատ կարևոր է այն, ինչ որ կը վերաբերուի ժամանակաշրջանի հասարակութեան տարբեր խաւերի բարոյական դիմանկարին: Այստեղ Նարեկացին ազատօրէն բացայայտում է տուեալ դիրքի կամ պաշտօնի մարդկանց բացասական գծերից մեղանշակաւոր՝ նրանց պարտաւորութեան և իրական վարքագծի հակասութիւնը:

Անխաւից ֆահմանյ ...

Նենց խորհրդակից ...

Պծուտած բարեկամ,

Գոռալիս հսկիչ ...

Պաշտօնայ տրբիւ,

Խորալիս գանձապետ,

Բանասերկու դեսպան ...

Նենց ասեմապետ,

Մոսնիչ պահապան,

Չարախօս դրկից:

(Բաճ Ե.Գ., Բ)

Նարեկացու պոէմի գեղարուեստական արժէքը առաջ պայմանաւորուած է ժամանակի իրականութեան խոր և ճշմարտացի արտացոլմամբ:

Պոէմի քննարկական հերոսը նոյնինքն Գրիգոր Նարեկացին ստեղծուած է արպէս նոյն այդ իրականութիւնը ներկայացնող մարդու մի հոյակապ ու համապարփակ կերպով:

Այն, ինչը մեծնից առաջ Նարեկացուն դարձնում է նոր շրջանի սկզբնաւորողը՝ հայ գրականութեան մէջ, դա մարդուն ժառանգութեան նրա հոյակապ ներքին մարդկային ներքնաշխարհի շատ արտակարգ վերլուծութիւններն են:

Նարեկացին սիրում էր թէ՛ կեանքը և թէ՛ մարդուն: Նարեկացու՝ մարդկութեան արտաքին անխնայ մերկացումների իմաստը մարդու ժխտումը չէ, այլ ամէն ոգեբանական հակասութիւններից ու աւարակոյսներից զերծ մարդկային կերպարի կերտումը:

Նարեկացու «Մատեան Ողբերգութեան» պոէմի մշակական, միայնակ գեղարուեստա-

ները, քանաստեղծական բազմապիսի արտայայտությունների կուտակումները և հակադրությունները, որոնք այնքան անհրաժեշտ էին, խոհերի խորությունը ու զգացմունքների ուժգնությունը արտայայտելու համար:

Նարեկացու Վատեան Ողբերգութեանը պոեզիա գեղարուեստական հրաշակերտ ամբողջություն մեջ շատ մեծ նշանակություն ունի նաև համառաւար հեղինակի ուրոյն բառաստեղծման անսպասելի արտադրություն: Ժամանակի գրական լեզուն՝ զրաբարը ինչպիսի հարստություն ու հասել էր պատմիչների, եկեղեցական գրողների ու բանաստեղծների գործերում, չէր կարող Նարեկացու ստեղծագործական երևակայության անսահման թափվել, իրերամերժ խոհերի ու զգացմունքների բոլոր նրբերանգները արտայայտել: Նարեկացուց շատ առաջ բուն բանաստեղծության լեզուն շատ ու շատ աւելի աղքատ ու միակերպ էր, քան մեր պատմիչների լեզուն: Եկեղեցական կարգերին հետևելը բացարձակապես խանգարում էր հոգեւոր երգերի (շարականների) հեղինակներին լեզուական նորամուծությունների կատարել, և այդ այն ատիճառն, որ նրանց լեզուական անհատականությունը համարեա թէ կորչում էր: Այս պարագայում վատեան կարող ենք առել թէ Նարեկացին էր առաջինը, որ շատ ճոխ ու գունագեղ լեզուով գրելու առաջնությունը նույն լեզուից պատմիչներին ու գերազանցեց նրանց:

Նարեկացու Վատեանի լեզուն իրեն գեղարուեստական լեզու, բացի այն՝ որ շատ հարուստ է հաւաքածուներով, փոխարկություններով և համեմատություններով, ունի նաև եւրիչ կարեւոր բառերով վերին աստիճանի հարուստ լինելն է արտայայտում: Անշուշտ արուեստի սեփականները բարդ բառերով հարուստ լեզուն համարում են գեղարուեստական ստեղծագործություններին յատուկ լեզու: Այս մի շատ նշանաւոր ճշմարտություն է, որը փայլուն կերպով ապացուցւում է նաև Նարեկացու ստեղծագործության փորձով:

Նարեկացին բարդ բառերի ընտրութեան կամ նրանց անփական կազմութեան

պարագայում, իր նախորդ գործերի հետ համեմատած՝ դէպի աւելի դրականն է գնացել:

Նրա բարդ բառերը այնպիսի արտասովոր կազմութեամբ չունեն, ինչպէս որ շատ դէպքում Տաղերում ենք հանդիպում (եզոփինանճեմ, ադինառփց ևլն.), այլ սովորական, ինչպէս այդ յատուկ է մեր լեզուի բառակազմութեան օրէնքներին:

Նարեկցի շատ հասարակական կարելի է մեջբերել, որանք լեզուն և հարուստ են բարդ բառերով, ինչպէս նաև ամոնցներով (յատկապէս շատ ժխտական) բարդաւած բառերով: Այստեղ նրանք Նարեկացու լեզուին մի առանձին հմայք են տալիս: Նամանուանդ երբ կուտակում են հարկը պահանջած անդերում, իբրև անհրաժեշտ գոյականի հետ գործածւելով՝ միտքին կազմում են մի գեղեցիկ փոխարկութիւն, օրինակ՝

Մոլորապատիք վարժութիւն,
Հանապազասխալ սեսութիւն,
Ակնայայրաս պարութիւն,
Պոռնիկակերպ կերպարան,
Ախաբարոք միւր,
Դմենաւեսիլ գոյն,
Յոլցասխուր գիւլ,
Յոլվոսեղծ ծուխ ...

(Բան ԽԸ., Դ.)

Նարեկացու այս օրինակը նոյն ժամանակ ցոյց է տալիս Նարեկի լեզուի երկրորդ կարեւոր արժանիքը՝ նրա վառ երանգաւորութիւնը: Այս դէպքում Նարեկացին լեզուի երանգաւորման, գունաւորման համար բոլորովին չէ դիմում օտար կամ մոռացուած բառերի գործածութեանը:

Նարեկացին իրեն աշխարհականացման ժամանակաշրջանի բանաստեղծ, ժամանակի ոգին հրաշալիօրէն արտացոլում է իր ստեղծագործութեան լեզուի մէջ: Պատկերաւորման համար ճիշդ իրականութիւն է Նարեկացու պոեզիական արուեստի հիմքերի հիմքը: Երբ բանաստեղծը պոեզիում որևէ անդրադանդակութեան ու արտայայտման միջոցների կուտակումներ է ստեղծում իր ապաւորութիւնը օգտ-

դացնելու նպատակով, նա սովորաբար չի բաւականանում միայն կռտակմամբ, այլ նա այդ կռտակման բաղկացուցիչ մասերի առարկայական տրամադրիչներն ունի է կոնկրետ իրականութեան միանգամայն տարբեր կողմերից: Ուրեմն, մի տեղ, տրամայադեմ կամար այն միաքը, որ ինքը առանց բարեգործչի գերազան կամքի չի կորոշ անել կամ լինել այն՝ ինչ պէտք է, կատարում է հետեւեալ համեմատութիւնները.

Ձի ոչ երբեք հարբ ընթանայ երկվար առանց սանձակալի, եւ ոչ նաւ հաւաքուցայ հանդէպ առանց ուղղչի, եւ ոչ արօր կեռն ինչ գործէ ուռանց մանկալի, եւ ոչ երկու-որեակ լծոցն ի ճան հեծեցային առանց եղողի, ոչ ամպ վերաշուէ առանց հողմոյ, ոչ ասեղի գնդին եւ կամ գումարին առանց ժամանակի, ոչ արեգակն փոխաբերեալ եղանակի առանց օտրական օղոյ ...

(Բան ԵԻ., Բ.)

Թարգմանութիւնը. —

Ինչպէս որ առանց սանձակալի ձին անխոտ, անգայթ չի գնա երբեք, եւ անհաւաքաւ նաւն ալիքներով չի սուրա առաջ, ինչպէս արօրը առանց մանկալի հերկ չի կատարի հաւասարապէս, ամոլի զոյգերը առանց հօտալի չեն ընթացակցի հասե ու հումաւայլ, ինչպէս ամպերը չեն չլուս բնաւ առանց հողմերի, եւ անժամանակ չեն ցրն-դում ասեղներն ու չեն գումարուում, արեգակն առանց օղի օտրեղէն երջանակայոցն իր չի բոլորում ...

Այստեղ բանաստեղծ Նարեկացու ամէն մէկ տալը մի տարբեր գործողութիւն ու շարժման տեսարան է որ կը ներկայացնէ: Երկվար եւ սանձակալ, նաւ եւ զեկակալ, արօր եւ մանկալ, եղներ եւ հօտաղ, ամպ, հողմ, աստղեր եւ ժամանակ, արեգակ եւ տարրերից բաղկացած օդ, այս բոլորը առանձին առանձին վերցրած, տարբեր խախտչներ ներկայացնող բառերը, բանաստեղծի ուրոյն ստեղծագործական կամքով ի մի խմբուելով մէկնոյն առիթով, լեզուն դարձնում են ծիածանափայլ:

Նարեկացու բերած օրինակը նոյն ժա-

մանակ ցոյց է աւելի նարեկի լեզուի մի ուրիշ կարեւոր արժանիքը: Այդ նրա ստացուածքներով հարուստ լինելն է. Առհասարակ Նարեկացին միշտ գրում է առաւորութեամբ, նրա խոհերի եւ զգացմունքներ լեզուական տրամայադեմութեան ճաւաքման հիմնական տարրը հանդիսանում են գլխաւորաբար ստացուածքները, թեւ. ար խօսքերը: Վերեւում բերուած ու յիշատածի ամէն մի տողը միաժամանակ մի գեղեցիկ, ամբողջական իմաստ արտայայտող ստացուածք է, նոյնիսկ ժողովրդական ազիով յօրինուած:

Եթէ Նարեկը ծայրէ ծայր կարգանք, կը տեսնենք թէ ստացուածքի արժէք ունեցող արտայայտութիւններով լեզուն են նրա էջերը: Այստեղ կը ներկայացնենք մի քանիսը. «կարիք անթուկիք եւ պատահարք ամենագրաւք», «բնականութիւնը կռեղէն եւ անձրեք ուժգնակիք», «ամառի թոյնն աղանիս եւ անդուստ ագռաւ ելանեմ», «հիմն արկանեմ եւ ոչ գլխաւորեմ», «զայս խրատեմ եւ ես ինքս անփորձ եմ», «ոչ կենացն փափաքանօք, այլ կենարարին յիշատական միշտ ճենճերիմ»: Առհասարակ ստացուածքները Նարեկում նոյնպէս խմբուած են եւ առանձին ամբողջական հաստատուններ կազմում, բանաստեղծի տրեւեալ խոշը կամ զգացմունքը բաղժակողմանիօրէն բացայայտելու համար:

Նարեկի լեզուի գեղեցկութիւնները անշուշտ չեն ապաւում շնչած երեք կողմերով: Իրեւ գեղարուեստական մի լեզու, այն ունի բաղժաթիւ այլ արժանիքներ, որոնց թուում չառ կարեւոր է եւ պէտք է յիշատակել բառերի շարադասութեան շտեմնութիւնը:

Համալսարանային դրականութեան մէջ Նարեկացին մտողայնօրէն դրականի ու կատարելի մեծագոյն երգիչներից է, մի բան որ ընկած է մեր արդիական գրական-նութեան նշանաւոր գէմբերի՝ Նարեկացու նկատմամբ ունեցած հիացմունքի հիմքում: Վասնան Ողբերգութեանն պոեմի գեղարուեստական անընդգրկելի մեծութեան տմենացալանուն ապացոյցներից է մեր արդի գրականութեան վրայ թողած մեծ ազդեցութիւնը: Նրանից սովորել եւ ներշնչուել են ոչ միայն միջնադարի, այլեւ նոր ժա-

